

ROK 1988: AKTIVIZACE VEŘEJNOSTI

Předposlední rok trvání komunistického režimu v ČSSR přinesl posílení policejního státu. Současně se v jeho průběhu začala významně aktivizovat opozice i veřejnost – poprvé od roku 1969. Československou společnost povzbudil s tříletým zpožděním nástup M. S. Gorbačova do čela Sovětského svazu a jeho rozsáhlé reformy.

Ústřední výbor KSČ reagoval na změny v SSSR velmi zdrženlivě. Teprve až po druhé návštěvě Gorbačova v ČSSR (na jaře 1987) se vedení odhodlalo alespoň předstírat snahu o ekonomickou reformu. Ve sdělovacích prostředcích se v letech 1987 až 1989 objevilo nové sousloví: *socialistická přestavba a demokratizace*. Avšak opozice ani veřejnost neočekávaly, že by od zkompromitovaného vedení mohla vzejít skutečná vůle ke změnám podle sovětského vzoru. Další vývoj potvrdil, že *přestavba a demokratizace* jsou v ČSSR jen bezobsažnými termíny a pouhými slogany propagandy.

V prosinci 1987 došlo k obměně na postu generálního tajemníka ÚV KSČ. Těžce nemocného Gustáva Husáka (který i nadále zůstal prezidentem) nahradil Milouš Jakeš, politik vzešlý z normalizace. Jeho zvolení znovu prokázalo, že KSČ se rozhodně nehodlá nijak měnit. V dubnu 1988 byl tajemníkem vlivného městského výboru KSČ v Praze zvolen Miroslav Štěpán. Jakeš se Štěpánem se stali posledními představiteli režimu „tvrdé ruky“ v komunistické ČSSR.

Ve vedení KSČ se tehdy objevilo jen několik jednotlivců, kteří se velmi opatrně pokoušeli o prosazení hlubších reforem. Patřil mezi ně předseda vlády Lubomír Štrougal. Neuspěl a v říjnu 1988 dokonce odstoupil z funkce. Nahradil ho Ladislav Adamec. Také on se pokoušel o určité korekce, alespoň v ekonomice. Další nenápadní (a spíše jen pasivní) reformisté se prosadili ve vedení *Socialistického svazu mládeže* (SSM). Do jeho čela postoupil relativně liberální Vasil Mohorita.

Zatímco československý režim pod vedením Jakeše a Štěpána kostnatěl a stal se pověstným „kulem v plotě“ uprostřed měnící se východní Evropy, opozice se v průběhu roku naopak projevila v dosud nebyvalé síle. Vedle nepočteného (ale vlivného) intelektuálního kruhu kolem *Charty 77* začaly vznikat další opoziční skupiny. Jako první se chopili iniciativy katolíci. Nejvýše

VEŘEJNÉ PROTESTY PROTI REŽIMU 1988

- 25. březen velkopáteční demonstrace v Bratislavě
- 21. srpen protesty v Praze k 20. výročí sovětské invaze
- 28. říjen demonstrace v Praze k 70. výročí založení ČSR
- 10. prosinec povolená demonstrace v Praze ke Dni lidských práv

postavený církevní hodnostář v ČSSR kardinál František Tomášek vyhlásil už v roce 1987 program *Desetiletí duchovní obrody národa*. Věřící sepisovali petice požadující náboženskou svobodu a obsazení biskupských stolců.

Na podzim 1988 se zformovaly první tři opoziční seskupení s vlastními politickými programy (*Demokratická iniciativa*, *Hnutí za občanskou společnost a Obroda*), jakési platformy nezávislých politických stran. Vedle nich vznikaly i nepolitické zájmové iniciativy (mírové, ekologické, studentské), které se neprezentovaly jako opozice, ale pouze jako občanské skupiny stojící mimo *Národní frontu*.

Kromě opozice a nezávislých iniciativ se mobilizovala také veřejnost. Zvýšil se poslech zahraničních rozhlasových stanic vysílajících v češtině a slovenštině (*Hlas Ameriky*, *Rádio Svobodná Evropa*, *BBC*, *Rádio Vatikán*). Jako další zdroj informací sloužily samizdatové *Lidové noviny* (měsíčník vydávaný od roku 1987) a nezávislé kulturní časopisy *Host* a *Fragment-K*.

V roce 1988 došlo k prvním pouličním protestům od 21. srpna 1969. Skupinka slovenských katolických intelektuálů (J. Korec, J. Čarnogurský, F. Mikloško) svolala na 25. března 1988 nepovolenou náboženskou demonstraci do centra Bratislavy k příležitosti svátku *Velkého pátku*. Jednalo se zřejmě o největší demonstraci v letech 1988 a 1989. Na Hviezdoslavově náměstí se sešlo více než deset tisíc lidí. Policie proti nim tvrdě zasáhla.

21. srpna 1988 se tisíce lidí sešly také v centru Prahy u příležitosti 20. výročí sovětské invaze. Protesty nesvolala opozice, došlo k nim spontánně. Další demonstrace se opakovaly 28. října. Zvláštní oddíly *Sboru národní bezpečnosti* proti pokojným, leč nedovoleným demonstracím zasáhly se stejnou razancí jako předtím v Bratislavě. Morální dopad protestů byl ale ohromný. Veřejnost se začala zbavovat strachu a uvěřila, že po desetiletích stagnace nadcházejí velké změny.

V závěru roku se zdálo, že policejní režim polevuje. Avšak jednalo se jen o přechodný ústup. *Státní bezpečnost* přestala na nátlak Moskvy rušit zahraniční rozhlasové stanice vysílající do ČSSR. Městský výbor v Praze dokonce povolil opoziční manifestaci na Škroupově náměstí. Ta se sešla ke *Dni lidských práv* 10. prosince. Policie ji pouze monitorovala, ale nezasáhla. Za nepovolenou byla prohlášena až zpětně o několik týdnů později.

Uskutečnilo se tehdy i několik neformálních setkání nezávislých zájmových iniciativ (nikoliv politické opozice) s některými liberálnějšími představiteli moci, zejména SSM. Avšak z těchto schůzek nakonec nezešly tzv. *kulaté stoly*, které v sousedních komunistických zemích (Polsko, Maďarsko, NDR) odstartovaly demokratizační proces. Naopak. Krátká obleva v ČSSR rychle skončila a už v lednu 1989 represe opět zesílily. Režim se v poslední fázi své existence dokonce uchýlil k tvrdým praktikám z poloviny 70. let.

Znak Hnutí za občanskou svobodu.

Gabčíkovo-Nagymaros. Výstavba obřího vodního díla na Dunaji na konci 80. let jitřila vztahy se sousedním Maďarskem, ve kterém demokratizace začala dříve než v Československu. Také aktivizovala nezávislé ochránce přírody na Slovensku

POLITICKÁ OPOZICE

DEMOKRATICKÁ INICIATIVA

První opoziční politická strana stojící mimo oficiální strukturu *Národní fronty* (a tím pádem ilegální) vznikla v září roku 1988. Založili ji intelektuálové z tzv. *realistické skupiny* kolem Emanuela Mandlera, Bohumila Doležala, Martina Litomiského a Karla Štindla. *Demokratická iniciativa* se brzy dostala do určitých sporů s *chartisty*, kteří ve své převažující většině odmítali předčasné dělení opozice na strany s jasně vymezenými politickými programy. Krátce před 17. listopadem 1989 zakladatelé strany požádali o její oficiální registraci na ministerstvu vnitra.

HNUTÍ ZA OBČANSKOU SVOBODU (HOS)

Další nezávislá politická iniciativa vzešla z manifestu *Demokracie pro všechny* uveřejněného 15. října 1988. Rovněž se jednalo o formální politickou skupinu s jasným programem, čímž se vyčleňovala z kruhu „nepolitických“ (tj. nadstranických) *chartistů*. Nicméně, založili ji právě *chartisté*. Zakládající manifest podepsalo 162 představitelů disentu. V HOS se sešli osobnosti se značně odlišnými politickými názory (např. Václav Benda a Jaroslav Šabata). Avšak na politickém programu se shodli: požadovali politickou pluralitu, zrušení vedoucí úlohy KSČ, odchod sovětských vojsk, povolení soukromého podnikání a další občanské a politické svobody.

OBRODA - KLUB ZA SOCIALISTICKOU PŘESTAVBU

Na podzim roku 1988 se zaktivizovala také část bývalých reformních komunistů z období *pražského jara*, postížených za *normalizace*. Kolem Čestmíra Císaře se vytvořilo seskupení *Obroda - Klub za socialistickou přestavbu*. V únoru 1989 publikovalo své oficiální prohlášení a neúspěšně se pokoušelo o registraci na ministerstvu vnitra. V *Obrodě* se sešli bývalí komunisté, vyloučení z KSČ po roce 1969, s malou skupinkou současných členů. Chtěli se opřít o autoritu M. S. Gorbačova. *Obrodu* podporoval A. Dubček, který stál mimo politiku (i opozici). *Obroda* doufala ve vnitrostranický pád konzervativců a v proměnu KSČ v demokratickou levicovou stranu podle polského a maďarského vzoru.

Svíčková demonstrace v Bratislavě.

Místo prvního veřejného protestu v komunistickém Československu od roku 1969 dnes připomíná tento skromný pomník.

NEZÁVISLÉ ZÁJMOVÉ INICIATIVY*

- Československý helsinský výbor
- Nezávislé mírové sdružení
- Mírový klub Johna Lennona
- Společenství přátel USA
- České děti
- Masarykova společnost v Praze
- Společnost za veselejší současnost
- Kruh přátel československo-polské solidarity
- Brontosaurus (ekologické hnutí)

* Pouze výběr

Advokát Ján Čarnogurský. Výrazný představitel slovenského katolícky orientovaného disentu. (tasr)

Pieta. Na Hviezdoslavovė náměstí se každoročně scházejí obyvatelé Bratislavy, aby si významnou událost připomněli. Rok 2008.

Demonstrace. *Téměř po dvaceti letech se obyvatelé Československa odvážili veřejně protestovat. 21. srpna 1988 se v centru Prahy sešly asi čtyři tisíce lidí. Již před tím, 25. března, demonstrovalo deset tisíc lidí za náboženskou svobodu v Bratislavě.*

MIROSLAV ŠTĚPÁN

Přesvědčený komunist a významný stoupenec „tvrdého kurzu“, byl o generaci mladší (ročník 1945) než ostatní propagandisté postnormalizačního režimu. V dubnu 1988 vystřídal ve funkci vedoucího tajemníka městského výboru KSČ v Praze Antonína Kapka. V čele vlivné pražské organizace stál v době tvrdých policejních zásahů proti demonstrantům v pražských ulicích v letech 1988 a 1989, a proto se později stal jedním z personifikovaných symbolů těchto represí. Po roce 1989 byl krátce vězněn. Dodnes zastává komunistické postoje. Snímek ho zachycuje v uniformě příslušníka *Lidových milic*, které se spolupodílely na potlačování protivládních protestů.

Poslední garnitura. *Nový generální tajemník ÚV KSČ M. Jakeš (uprostřed), prezident G. Husák (vpravo) a vedoucí tajemník pražského stranického výboru A. Kapek na manifestaci ke 40. výročí Vítězného února (1988).*

